

УДК 341.45

А. В. Войціховський,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 (кіберполіції)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5629-8852>

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ДВОСТОРОННЬОМУ РІВНІ

Досліджено питання співробітництва держав у сфері протидії злочинності шляхом укладання двосторонніх міжнародних договорів. Визначено особливості, переваги та недоліки двостороннього договірно-правового регулювання такого співробітництва.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, протидія злочинності, двосторонній рівень міжнародного співробітництва, двосторонній міжнародний договір.

Постановка проблеми. У зв'язку зі здійсненням в Україні правової реформи, зміст якої можна визначити як поступовий рух до демократичної та правової держави, проблема протидії злочинності набуває особливої актуальності. У сучасних умовах вона є предметом широкого нормативного регулювання, зокрема міжнародно-

правового регулювання співробітництва держав у сфері протидії цьому негативному явищу. Безумовно, лише скоординовані дії держав, пов'язаних між собою багатьма ланками політичного, економічного, фінансового та культурного життя, можуть дати позитивні результати у справі міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності реалізується на певних рівнях (двосторонньому, регіональному, універсальному), у певних формах (укладення міжнародних договорів і створення міжнародних організацій) та напрямках (визнання небезпечними для держав певних кримінальних діянь і застосування спільних заходів щодо протидії їм; надання допомоги у кримінальних справах, міжнародному розшуку правопорушників і видачі їх зацікавленим державам; вивчення проблем злочинності та питань протидії їй; надання практичної допомоги окремим державам у вирішенні проблем злочинності; обмін інформацією тощо) [1, с. 107–108].

Дослідження наукових праць свідчить про відсутність єдиного узгодженого підходу до висвітлення рівнів, форм і напрямів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності. Відкритим залишається питання врегулювання двосторонніх відносин між державами у сфері протидії злочинності, що заслуговують на особливу увагу через свою специфіку. Тому вважаємо доцільним у межах цієї наукової статті висловити свій погляд на особливості співробітництва держав у сфері протидії злочинності шляхом укладання двосторонніх міжнародних договорів.

Стан дослідження. Слід відзначити, що певні теоретико-правові питання, пов'язані з міжнародним співробітництвом у сфері протидії злочинності, розглянуто у працях деяких науковців, однак цілісної, завершеної концепції щодо договірно-правового регулювання співробітництва держав на двосторонньому рівні нині бракує. Деякі аспекти цієї проблематики досліджували П. Д. Біленчук, О. Г. Волеводз, В. М. Волженкіна, О. І. Виноградова, В. С. Гуславський, Є. В. Зозуля, В. П. Панов, М. І. Смирнов, В. М. Тertiшник, Ю. М. Черноус, О. Ю. Шостко та інші. Їх праці є методологічним підґрунтям подальшого розкриття й теоретичного уточнення розуміння сучасних рівнів, форм і напрямів міжнародного співробітництва держав у сфері протидії злочинності.

Метою цієї статті є дослідження співробітництва держав у сфері протидії злочинності шляхом укладання двосторонніх міжнародних договорів, визначення особливостей, переваг і недоліків двостороннього договірно-правового регулювання такого співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності має значне історичне підґрунтя. Його становлення починається в ті давні часи, коли ще не було системи норм міжнародного права, але вже з'явилися перші ознаки дипломатії [2, с. 4].

Принцип співробітництва держав є нормою «*jus cogens*», що згідно зі ст. 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. визнається світовою спільнотою держав у цілому як норма, відхилення від якої є неприпустимим та яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права, що має такий самий характер [3]. Обов'язок співробітництва держав безпосередньо випливає зі Статуту ООН, зокрема ч. 3 ст. 1, ст. 55 і 56 закріпили положення про зобов'язання держав здійснювати співробітництво з метою вирішення соціальних проблем [4].

Принцип міжнародного співробітництва держав знайшов своє втілення в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. [5], Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. (розділ IX) [6], та інших міжнародно-правових документах, де зазначається, що співробітництво є не тільки правом, скільки обов'язком держав у таких сферах міжнародних відносин: підтримка міжнародного миру та безпеки; загальна повага прав людини; здійснення міжнародних відносин в економічній, соціальній, культурній, технічній і торговій сферах; співробітництво з ООН і вжиття заходів, передбачених її Статутом, тощо. Будь-яка злочинність (національна, транснаціональна) є явищем соціальним, тому співробітництво держав у сфері протидії злочинності є однією зі спеціальних форм соціального співробітництва, що має свої особливості.

У спеціальній літературі питання міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності, зумовленого спільними потребами підтримання правопорядку, розглядаються досить широко. Водночас загальне визначення цього поняття досі є дискусійним. Слід звернути увагу, що для формулювання відповідних дефініцій доволі часто користуються категорією «міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю» [7, с. 15]. Цілком слушною є думка О. Ю. Шостко, що таку форму міжнародного співробітництва держав більш точно позначає категорія «міжнародне співробітництво у протидії злочинності». Вона більше відповідає європейському підходу до цього виду діяльності, оскільки дозволяє охопити як мінімізацію протиріч і факторів, що породжують злочинність і сприяють їй, так і скорочення окремих видів злочинів, а також адекватні заходи реагування на вже вчинені злочини [8, с. 163].

Відповідно, міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності можна визначити як діяльність держав, їх компетентних органів, міжнародних організацій, що ґрунтується на нормах міжнародних договорів і національного законодавства та спрямована на розслідування, кримінальне переслідування, судовий розгляд і запобігання злочинам.

Багатогранний характер сучасних міжнародних відносин так чи інакше спричиняє розширення сфер взаємодії держав у сфері протидії

злочинності, що вимагає універсальної, регіональної та двосторонньої міжнародно-правової договірної регламентації. Цілком очевидно, що універсальні міжнародні договори не можуть (через свій здебільшого базисний характер) охопити всі аспекти співпраці держав. Регіональні міжнародні договори заповнюють прогалини в тій мірі, в якій це стосується двосторонніх відносин між державами, що знаходяться в одному географічному регіоні. А. С. Гавердовський вірно зазначає, що «існують численні питання і сфери міжнародного спілкування, врегулювання яких на універсальній основі недоцільне або неможливе» [9, с. 27]. Таким чином, двосторонні міжнародні договори стають основою реалізації співробітництва держав у сфері протидії злочинності.

Двосторонній рівень міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності сягає своїм корінням у давнину. За сучасних умов він не тільки не втратив свого значення, а, навпаки, його роль неупинно зростає. Двосторонні міжнародні договори дозволяють більш повно врахувати характер відносин між двома державами, їхні інтереси у кожній конкретній проблемі. У зв'язку з цим, найбільш поширеними є двосторонні міжнародні договори з таких питань, як надання правової допомоги у кримінальних справах, видача осіб (екстрадиція), перейняття кримінального провадження, передача засуджених осіб для відбування покарання в країні, громадянами якої вони є, тощо.

Згідно з п. 1 «а» ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року під міжнародним договором слід розуміти міжнародну угоду, що укладена між державами в письмовій формі та регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від його конкретного найменування [3].

Досліджуючи двосторонні договори щодо налагодження та розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності, варто розуміти, що це такі договори, які укладаються між двома державами для детального міжнародно-правового регулювання певних відносин «inter se» (на базі загальних правовідносин виникають правовідносини між конкретними державами з набуттям суб'єктивних прав за цим договірним актом). У такому випадку, як слушно зауважує В. М. Шуршалов, суб'єктивні права держав завжди існують у контексті міжнародних правовідносин. Створені на базі універсальних договорів правовідносини загального порядку утворюють основу для виникнення локальних правовідносин у рамках системи локальних договорів [10, с. 19].

Співвідношення універсальних і двосторонніх міжнародних договорів у сфері протидії злочинності, власне, і визначає роль останніх у регламентації двосторонніх міждержавних відносин. Основна увага в цьому питанні приділяється тому, що саме двосторонні договори відносно до договорів універсальних виконують функцію деталізації регулювання двосторонніх міждержавних відносин, оскільки саме

вони конкретизують нормативні приписи універсальних міжнародних договорів для певної категорії двосторонніх відносин між державами, враховуючи при цьому ті аспекти взаємовідносин, що не охоплюються загальним міжнародним правом. При цьому очевидною перевагою двосторонніх міжнародних договорів у регламентації двосторонніх відносин між державами є те, що такі договори укладаються, змінюються та припиняються набагато простіше, ніж договори універсальні. Це, безперечно, дозволяє державам регулювати свої двосторонні відносини за допомогою більш гнучкого механізму, сприяючи прогресивному розвитку сучасного міжнародного права. Саме таким шляхом реально відображається одна з основних рис сучасного міжнародного права – його динамізм.

Особливістю будь-яких двосторонніх міжнародних договорів є неприпустимість внесення до них застережень, оскільки в такому випадку втрачається сам сенс укладення договору, спрямованого на максимальне погодження позицій двох держав, їх інтересів і намірів.

Ще однією перевагою двосторонніх міжнародних договорів порівняно з договорами універсальними видається також те, що такі договори, які укладаються державами з метою врегулювання відносин «inter se», найчастіше тлумачення не потребують, оскільки укладаються двома державами, що попередньо з'ясували всі можливі неоднозначні аспекти у врегулюванні конкретної сфери міждержавних відносин. У цьому плані двосторонні міжнародні договори є більш довершеними, оскільки, як зазначає І. І. Лукашук, вони найчастіше містять як нормативні так і правозастосовчі приписи, що спрощує процес правового регулювання двосторонніх міждержавних відносин і робить його більш ефективним з самого початку дії того чи іншого двостороннього договору [11, с. 115].

Такі характеристики двосторонніх міжнародних договорів у сфері протидії злочинності свідчать про неодмінне розширення предметної сфери їх застосування. На підтвердження цієї тези існує думка, що коло питань, які можуть бути врегульовані між державами на двосторонньому рівні, є набагато ширшим, ніж коло питань, які будуть врегульовані державами в їхніх відносинах за допомогою універсальних міжнародно-правових норм. Разом із тим, двосторонній рівень міжнародного співробітництва держав у сфері протидії злочинності має певні недоліки, зокрема він має нерегулярний характер, що, у свою чергу, призводить до низької ефективності співробітництва, поганій координації та дублювання зусиль, якщо розглядати всю діяльність у цілому. Також потрібно відзначити, що двостороннє співробітництво держав припускає додаткову затрату часу та ресурсів. Однак, незважаючи на певні недоліки, вважаємо, що систему міжнародного двостороннього співробітництва у сфері протидії злочинності потрібно й надалі розвивати й удосконалювати.

Для України участь у міжнародній роботі у сфері протидії злочинності має велике значення як у світі інтеграції у світове співтовариство

цивілізованих держав, так і для ефективного протистояння тероризму, сепаратизму й іншим проявам транснаціональної злочинності, які нині активно проникають в усі сфери суспільно-економічного та політичного життя держави.

З метою налагодження та розвитку ефективного міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності Україною була створена розгалужена двостороння договірно-правова основа безпосереднього співробітництва з більшістю потенційних партнерів близького та далекого зарубіжжя. Однак пріоритетом було і залишається договірно-правове регулювання та реалізація спільних заходів у сфері протидії злочинності, перш за все, на теренах колишнього СРСР. У договірній практиці України на сьогодні налічується кілька десятків двосторонніх міжнародних договорів у сфері протидії злочинності, здебільшого це договори про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах. Стосовно кримінально-процесуальної сфери у цих договорах регулюється порядок взаємодії судово-слідчих органів двох держав у процесі здійснення кримінального переслідування осіб, які перебувають поза межами тієї держави, на території якої скоєно злочини. Міждержавні та міжурядові двосторонні договори зазвичай супроводжуються міжвідомчими, в яких конкретизується співробітництво окремих відомств, наприклад, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, більш детально визначаються їхні завдання та порядок вирішення питань, що належать до їхньої компетенції.

Висновки. Досліджуючи питання співробітництва держав у сфері протидії злочинності, хочемо підкреслити важливе значення двосторонніх міжнародних договорів у врегулюванні цієї сфери міждержавних відносин. По-перше, положення двосторонніх міжнародних договорів дозволяють більш повно врахувати інтереси держав щодо конкретної проблеми і впливати в такий спосіб на конкретні міждержавні відносини. По-друге, вони деталізують приписи універсальних міжнародних договорів для цієї категорії міждержавних відносин. По-третє, процедура створення двосторонніх міжнародних договірно-правових норм набагато простіша. По-четверте, коло питань, які можуть бути врегульовані між державами шляхом укладання двосторонніх міжнародних договорів, є набагато ширшим. Таким чином, можна вважати, що міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері протидії злочинності шляхом укладання двосторонніх міжнародних договорів є ефективною основою практичної реалізації поставлених завдань і застосування взаємовигідних для держав заходів. Розвиток зазначеного двостороннього нормативно-правового регулювання співробітництва держав може суттєво вплинути на вдосконалення міжнародно-правового механізму протидії злочинності, що дозволить зменшити масштаби злочинності й ефективно протистояти новим викликам.

Список бібліографічних посилань: 1. Черноус Ю. М. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю. *Право та державне управління*. 2013. № 4 (13). С. 106–111. 2. Натура А. И. Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства: организационно-правовые основы, процессуальный порядок и формы взаимодействия: учеб.-практ. пособие. М.: Юрлитинформ, 2007. 136 с. 3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: прийнята Конференцією ООН по праву договорів 23.05.1969 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 15.03.2017). 4. Устав ООН: прийнятий по завершенню Конференції ООН з міжнар. організації і набрав чинності 24.10.1945 // Организация Объединенных Наций: офіц. сайт. URL: <http://un.org/ru/charter-united-nations/index.html> (дата звернення: 15.03.2017). 5. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций: прин. резолюцией 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН от 24.10.1970 // Организация Объединенных Наций: офіц. сайт. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles (дата звернення: 15.03.2017). 6. Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе: заключительный акт. Хельсинки, 1975 // Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе: офіц. сайт. URL: <http://osce.org/ru/mc/39505?download=true> (дата звернення: 15.03.2017). 7. Житний О. О. Міжнародне «антикримінальне» співробітництво України та протидія злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 13–23. 8. Шостко О. Ю. Протидія організованим злочинностям в європейських країнах: монографія. Харків: Право, 2009. 400 с. 9. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права. Киев: Вища шк., 1980. 318 с. 10. Шуршалов В. М. Международные правоотношения. М.: Международ. отношения, 1971. 240 с. 11. Лукашук И. И. Суд в системе государственных органов, реализующих нормы международного права. *Государство и право*. 1992. № 11. С. 115–121.

Надійшла до редколегії 17.03.2017

Войциховский А. В. Особенности договорно-правового регулирования сотрудничества государств в сфере противодействия преступности на двустороннем уровне

Исследованы вопросы сотрудничества государств в сфере противодействия преступности путём заключения двусторонних международных договоров. Определены особенности, преимущества и недостатки двустороннего договорно-правового регулирования такого сотрудничества.

Ключевые слова: международное сотрудничество, противодействие преступности, двусторонний уровень международного сотрудничества, двусторонний международный договор.

Voitsihovsky A. V. Features of contractual and legal regulation of cooperation between the states in the sphere of combating crime at the bilateral level

In regard to the implementation of legal reform in Ukraine, the content of which can be defined as a gradual movement towards democratic and the rule of law state,

combating crime problem is of particular relevance. In modern terms, it is the object to contractual and legal regulation of cooperation between the states in combating this negative phenomenon.

International cooperation in the sphere of combating crime is implemented at certain levels in definite forms and directions. Research of scientific papers indicates a lack of a single coherent approach in highlighting the levels (bilateral, regional and universal) of international cooperation in the sphere of combating crime. The issue of regulating bilateral relations between the states in the sphere of combating crime remains unsolved; and it deserves special attention because of its specificity. The objective of this article was to research the cooperation of the states in combating crime by concluding bilateral agreements, defining characteristics, advantages and disadvantages of bilateral contractual and legal regulation of the states' cooperation.

The importance of bilateral agreements on cooperation of the states in combating crime has been emphasized. First, the provisions of bilateral international agreements allow more fully consider the interests of the states on specific issues and thus, influence on specific interstate relations. Secondly, they detail the provisions of universal international treaties for this category of international relations. Thirdly, the procedure for the establishment of international bilateral legal regulations is much easier. Fourth, the range of issues that can be resolved between the states on a bilateral level is much broader. Thus, we can assume that international and legal regulation of cooperation of the states in the sphere of combating crime by concluding bilateral international agreements is the effective basis for practical implementation of the tasks and application of mutually beneficial measures for the states.

Keywords: international cooperation, combating crime, bilateral level of international cooperation, bilateral treaty.

